

вживати рідну мову у приватному й громадському житті; говорити, писати і друкувати на власний розсуд. Громадянські права, свободи і обов'язки, на думку лібералів, мають стати загальними для всього населення держави, а привілеї окремих класів, станів, статей, віросповідань чи націй скасовані [7; 8].

Таким чином, головною метою керівників українських ліберал-демократичних партій стала вимога надати політичний простір для становлення і наступного розвитку елементів громадянського суспільства та формування правової держави. Перш за все, мова йшла про заходи, які забезпечували б громадянські й політичні права і свободи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вартовий П. З українського життя / П. Вартовий // Нова громада. – 1906. – №12.
2. Ефремов С. Заметки на текущие темы / С. Ефремов // Киевская старина. – 1905. – Кн. 1.
3. Ефремов С. Из общественной жизни в Украине / С. Ефремов. – К, 1909.
4. Ефремов С. Як визволитися робочим людям з бідності / С. Ефремов. – Львів, 1905.
5. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1. – Спр. 31521. – С. 1-2.
6. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 170. – Спр. 8. – С. 1.
7. Платформа Української Радикальної Партії. – Львів, 1905. – 16 с.
8. Самостійна Україна: Збірник програм українських політичних партій початку ХХ ст. / Упорядник, автор передмови і приміток О. Федьков; Ред. В. І. Мельничук. – Тернопіль: Редак. видав. Відділ управління по пресі, 1991.
9. Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Програмові і довідкові матеріали. – К.: Консалтинг, Фенікс, 1993.
10. ЦДІА України. м. Київ. – Ф. 274. – Оп. 1. – Од. зб. 1049. – Арк. 1356.

© Леонід Могильний
(Київ)

ВЗГЛЯДИ С.ЕФРЕМОВА НА ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ УКРАИНЫ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОГРАММЫ УКРАИНСКОЙ РАДИКАЛЬНОЙ ПАРТИИ

Статья анализирует взгляды Сергея Ефремова на будущее государственности Украины через призму программы Украинской радикальной партии, действовавшей в 1905 г. на территории Надднепрянской Украины.

Ключевые слова: национальный вопрос, либералы, Сергей Ефремов.

© Leonid Mogylny
(Kyiv)

THE IDEA OF STATE IN THE UKRAINIAN RADICAL PARTY'S PROGRAM WRITTEN BY S.YEFREMOV

The article analyses the idea of state in the program of the Ukrainian radical party (1905).

Key words: national question, liberals, Sergey Yefremov.

До редакції надійшла 8.04.2011.

УДК: 93(438.41)“1907/1920”

© Петро Опанащук
(Житомир)

ВОЛИНЬСЬКА „ПРОСВІТА” ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ (1907-1920)

Розкривається культурно-освітня діяльність Житомирської „Просвіти” (1907-1920 рр.). Товариство розглядається як вагомий фактор національно-культурного життя українського народу у Волинській губернії.

Ключові слова: „Просвіта”, культура, організація, громадськість, Волинь.

На хвилі революційних подій 1905-1907 рр. у Російській імперії 4 березня 1906 р. царем Миколою II було підписано тимчасові правила про товариства й союзи, які значно лібералізу-

вали процес їх утворення. Змінами у законодавстві сповна скористалися діячі українського національно-культурного руху й розпочали активно розбудовувати систему громад-

ських культурно-освітніх товариств на території України. Найбільш впливовими серед новоутворених організацій стали „Просвіти”.

Центрами просвітянського руху на Наддніпрянщині були Київ, Кам'янець-Подільський, Катеринослав, Одеса, Миколаїв, Чернігів та деякі провінційні міста. Однією з таких регіональних організацій стала Житомирська „Просвіта”, заснована 26 лютого 1907 р. [1, арк. 1 зв.].

Головним завданням своєї діяльності товариство ставило сприяння розвитку української культури й просвітницьку діяльність серед українського народу. З цією метою планувалося відкриття „Просвітою” бібліотек та читалень, організація лекцій на суспільно значиму тематику, видання друкованої літератури для народного читання, влаштування культурних вечорів та дитячих гуртків, постановка театральних вистав тощо [1, арк. 2, 12].

Першим головою товариства стала поетеса О. Кравченко. Активними членами були етнограф В. Кравченко, літературознавець М. Гладкий, письменники К. Поліщук, В. Морзівна, Я. Савченко, голова губернської земської управи І. Любинецький.

6 листопада 1908 р. на засіданні Житомирської „Просвіти” обговорювалося питання про відкриття безкоштовної української бібліотеки-читальні, у приміщенні якої можна було б також влаштувати публічні лекції з різної тематики [3]. Напередодні житомирські просвітяни на сторінках української преси вміщували прохання до авторів, видавців та просто небайдужих людей про допомогу в комплектуванні майбутньої бібліотеки книжками та періодичними виданнями, передусім україномовними. Таку книгарню було засновано вже 26 листопада 1908 р., а в 1910 р. при ній було відкрито й читальню для населення [1, арк. 25]. За діяльністю просвітянської бібліотеки пильно стежили місцеві правоохоронні органи. В 1911 р. жандармська агентура повідомляла про існування таємної бібліотеки „Просвіти”, у фонді якої зберігалися заборонені видання [4, с. 80]. Однак остаточно підтвердити цю інформацію місцева поліція так і не спромоглася.

Гарною традицією для українських „Просвіт” стали щорічні відзначення Шевченківських днів. Житомирські просвітяни також особливу увагу приділяли вшануванню пам'яті українського поета. Один з таких урочистих заходів був влаштований 26 квітня 1910 року

в приміщенні міського театру. На ньому було зачитано реферат про Тараса Шевченка, просвітянський хор виконав ряд творів, серед яких „Заповіт” Шевченка, „Чорна хмара з-за Лиману” тощо [2].

Співпрацювала Житомирська „Просвіта” й з іншими українськими просвітянськими товариствами. Зокрема, у 1908 р. до неї звернулися представники Подільської „Просвіти” з проханням про надання фінансової допомоги для утримання вчителів української мови при місцевих двокласних церковно-парафіяльних школах. Як відомо, напередодні святий Синод дозволив викладання українською мовою в церковнопарафіяльних школах Поділля, але земський комітет відмовився надати місцевій єпархіальній раді необхідні для цього кошти. Подільська „Просвіта” погодилася власним коштом утримувати одного вчителя української мови при вчительській школі у Вінниці, однак її фінансування на решту навчальних закладів не вистачало. Це й спонукало місцеву „Просвіту” звернутися до інших просвітніх організацій України з проханням про допомогу. Діячі житомирського товариства не залишилися байдужими й пообіцяли щороку виділяти по 100 крб. для оплати праці вчителів української мови в подільських школах [3].

Житомирська „Просвіта” мала тісні контакти з Лесею Українкою, Оленою Пчілкою, М. Коцюбинським, Б. Грінченком, М. Старицьким, М. Лисенком та іншими представниками українського національно-культурного руху, які неодноразово відвідували її зібрання.

11 травня 1912 р. розпорядженням волинського губернатора Житомирську „Просвіту” було заборонено, а приміщення самої організації та помешкання її членів піддалися обшуку [1, арк. 25].

Свою діяльність Житомирська „Просвіта” змогла відновити лише 14 березня 1917 р. після повалення царської влади. Товариство очолив Є. Ненадкевич. Активну участь у його роботі брали П. Абрамович, М. Хомичевський (Борис Тен), С. Підгірський, С. Кушко та ін.

Сприятливі суспільно-політичні умови забезпечили швидке зростання популярності „Просвіти” серед населення. У липні 1918 р. в с. Коровинцях Житомирського повіту було відкрито філію товариства. Вже на початку 1919 р. Житомирська „Просвіта” налічувала понад 450 членів і мала 6 філій [1, арк. 21, 25, 25 зв.]. Відновили свою діяльність і секції

„Просвіти”. Зокрема, книгарська секція відповідала за постачання літературного матеріалу для народних читалень м. Житомира, здійснювала продаж книг, видала кілька брошур популярного змісту. Бібліотеку товариства, яка налічувала понад 2100 томів, регулярно відвідували 127 читачів, серед яких було багато учнів.

Лекційний відділ організував народні читання, двічі влаштовував курси української мови, українознавства й діловодства для урядовців. Артистична секція мала постійний хор, регулярно влаштовувала концерти, театральні вистави (серед них „Жартівниця”, „Душогуби” та ін.), організувала відзначення Шевченківських днів.

Політична й військова нестабільність 1918-

1919 рр. значно ускладнила діяльність Житомирської „Просвіти”. Зокрема, під час одного з обстрілів міста до приміщення, в якому містилася бібліотека товариства, влучив снаряд. Було пошкоджено книжкові шафи й знищено частину книжкового фонду [1, арк. 25, 25 зв.]. Після повного встановлення більшовицької влади в Україні Житомирську „Просвіту” остаточно заборонено. Наказ про її закриття вийшов у 1920 р.

Таким чином, незважаючи на складні історичні обставини, Житомирська „Просвіта” стала вагомим чинником українського національно-культурного життя у Волинській губернії. Її діяльність мала значний вплив на піднесення культурно-освітнього рівня місцевого населення початку ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Житомирської області. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 1-2, 12, 21, 25.
2. З життя „Просвіт” // Рада. – 1910. – 29 квітня.
3. З життя „Просвіт”. Товариство „Просвіта” в Житомирі // Рада. – 1908. – 13 листопада.
4. Малюта О. В. Жандармські документи як історичне джерело до вивчення діяльності житомирської „Просвіти” в 1908-1915 рр. / Малюта О. В. // Житомирщина на зламі тисячоліть: Науковий збірник „Велика Волинь”: Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / Відп. ред. М. Ю. Костриця. – Житомир: М.А.К., 2000. – Т. 21 – С. 79-81.

© *Петр Опанащук*
(Житомир)

ВОЛЫНСКАЯ „ПРОСВИТА” КАК ЦЕНТР УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ (1907-1920).

Раскрывается культурно-образовательная деятельность Житомирской „Просвиты” (1907-1920 гг.). Общество рассматривается как значительный фактор национально-культурной жизни украинского народа в Волынской губернии.

Ключевые слова: „Просвіта”, культура, организация, общественность, Волинь.

© *Petro Opanaschuk*
(Zhytomyr)

VOLYNS'KA „PROSVITA” AS A CENTRE OF UKRAINIAN NATIONAL AND CULTURAL LIFE (1907-1920)

The article covers the cultural and educational activities of Zhytomyr „Prosvita” (1907-1920). Community is considered as a significant factor Ukrainian nation's national and cultural life in Volyn province.

Key words: „Prosvita”, culture, organization, public, Volyn.

До редакції надійшла 6.04.2011.